

CLAUDE LÉVI-STRAUSS'UN YAPISALCI MİT ÇÖZÜMLEME KURAMINA GÖRE OEDİPUS MİTİNİN KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ

 Gülден PAMUKCU*

ÖZET

Claude Lévi-Strauss, mitlerin toplumsal çatışmaları ve çelişkileri anlama çabasının bir ürünü olarak ortaya çıktığını savunur. Oedipus miti de bu bağlamda incelendiğinde, temelde insan doğasına dair evrensel bir hikâyeyi temsil eder. Sophokles'in Kral Oedipus tragedyası ise, Oedipus mitini esas alarak şekillenir. Claude Lévi-Strauss'un yapısalcı mit çözümleme kuramı, edebiyatın mitleri nasıl şekillendirdiğini ve değiştirdiğini ele alır. Ona göre Sophokles'in tragedyası Oedipus mitini bireysel ve toplumsal düzeyde değiştirmektedir. Öte yandan Kral Oedipus tragedyası, Oedipus mitini temel alarak bu değişimi gerçekleştirir ve mitin evrensel temalarını daha derinlemesine anlamamıza ve mitlerin altında yatan evrensel yapıları daha yakından tanımamıza olanak vermektedir. Tragedya, mitin temel unsurlarını korumakla beraber onu farklı bir açıdan ele alır. Bu çalışmada Lévi-Strauss'un yapısalcı yaklaşımı temel alınarak Oedipus mitinin Sophokles'in Kral Oedipus tragedyasıyla karşılaştırmalı bir incelemesi sunulmuş ve Sophokles'in Kral Oedipus tragedyasının Oedipus mitini nasıl yeniden şekillendirdiği ve yorumladığı mit-edebiyat ilişkisi bağlamında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: mit çözümleme, Oedipus miti, Oedipus tragedyası, Claude Lévi-Strauss'un yapısalcı mit çözümleme kuramı, edebi mitler

Comparative Analysis of the Oedipus Myth According to Claude Lévi-Strauss's Structural Myth Analysis Theory

ABSTRACT

Claude Lévi-Strauss argues that myths emerge as a product of the effort to understand social conflicts and contradictions. When the Oedipus myth is examined in this context, it reflects a symbolic representation of a universal story about human nature. Sophocles's tragedy "Oedipus the King" is based on the myth of Oedipus. Claude Lévi-Strauss's structuralist theory of myth-analysis deals with how literature shapes and changes myths. According to him, Sophocles's tragedy changes the Oedipus myth at the individual and social level. On the other hand, the tragedy of "Oedipus the King" realizes this change based on the myth of Oedipus and allows us to understand the universal themes of the myth more deeply and to get to know the universal structures underlying the myths more closely. Tragedy deals with the myth from a different angle, while preserving its basic elements. In this study, a comparative analysis of Oedipus myth with Sophocles's "Oedipus the King" tragedy was presented based on the structuralist approach of Lévi-Strauss and how Sophocles's Tragedy, "Oedipus the King", reshaped and interpreted the Oedipus myth was discussed in the context of the myth-literature relationship.

Key Words: myth analysis, Oedipus myth, Oedipus tragedy, Claude Lévi-Strauss's structuralist theory of myth analysis, literary myths

* Arş. Gör. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Burdur / TÜRKİYE, gpamukcu@mehmetakif.edu.tr

Araştırma Makalesi / Research Article

Atf / Cite as: Pamukcu, G. (2024). Claude Lévi-Strauss'un yapısalcı mit çözümleme kuramına göre Oedipus mitinin karşılaştırmalı incelemesi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(46), 69-79. <https://dx.doi.org/10.21550/sosbilder.1346158>

Gönderim Tarihi / Sending Date: 18 Ağustos / August 2023

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 1 Ekim / October 2023

Giriş

İnsanoğlunun üstesinden gelemediği, cevap bulamadığı sorunlara özellikle de varoluşsal paradokslara çözüm getirme yollarından biri olan mitos, Lévi-Strauss'a göre insanoğlunun ortak özelliklerini taşıyan, hep var olan ve hep var olacak olan evrensel bir olgudur. Ancak bir miti tek bir düzeyde değil pek çok düzeyde ele almak gerekir. Çalışmanın bütüncesini oluşturan Oedipus miti antik Yunan mitolojisinde Oedipus adlı bir kralın trajik kaderini anlatır. İnsan psikolojisinin derinlerine inen bu mit, cinsel ve ailevi dinamikleri açıklamak için psikoanalitik bir çerçeve sunar. Kaderin elinde oyuncak olan Oedipus babasını öldürüp annesiyle evlenir. Freud'a göre (1953) Oedipus'un hikâyesi insan psikolojisinin derinliklerinde yatan cinsel ve rekabetçi düşünceleri yansıtır. Yunan mitolojisindeki Oedipus mitinden türeyen Oedipus kompleksi kuramı da Oedipus'un babasını öldürüp annesiyle evlenmesinden esinlenerek bir erkek çocuğun karşı cins ebeveyne karşı arzulu tutumunu, aynı cinsiyetten ebeveyne yönelik ise öfke ya da kin duyması durumunu ifade eder (Şenel, 2022: 250). Mitler sadece edebiyatın konusu değildir. "Çok geniş alanlara (sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, psikiyatri, tarih, halkbilim vb.) hitap etme kapasitesine sahiptir" (İşler, 2015: 189). Bu kadar geniş ve çeşitli alana hitap edebilen mitleri değerlendirmek ve anlayabilmek için kuşkusuz farklı alanların bakış açılarına ihtiyaç vardır (Dumézil, 1970).

Lévi-Strauss'a göre mitlerde anlamı oluşturan bazı unsurlar bulunmaktadır. Bunlar mitbirimlerdir. Fakat mitbirimler kendi başlarına anlam oluşturmaz. Bu unsurlar arasındaki ilişki mitosun anlamını belirler. Lévi-Strauss'un yapısalci mit çözümleme kuramı bu yaklaşıma dayanır. Bir miti anlayabilmek için onu soldan sağa satır satır okumak yeterli değildir. Onu bir roman okur gibi okuyamayız. Mitin özüne inebilmek için onu bir bütün olarak değerlendirip temel anlamı kavrandıktan sonra bu anlamı *ilişki paketleriyle* ifade etmek gerekir (Lévi-Strauss, 2013: 305). Mit öncelikle olabilecek en kısa cümlelerle özetlenir. Ardından bu cümleler metindeki olaylar sırasına göre numaralandırılır. Numaralandırılan cümleler aralarında kurulan benzerlik ya da karşıtlık ilişkilerine göre oluşturulan tablodaki sütunlara yerleştirilir. Bu işlemi yaparken soldan sağa yatay ve yukarıdan aşağıya dikey bir şekilde okunabilecek bir tablo oluşturmak esastır. Lévi-Strauss, müzik ile mit arasında kurduğu ilişkide miti bir orkestra parçasına benzetir. Bir müzik eserini oluşturan notalar bir araya geldiklerinde anlam kazanır ve tek bir nota bile çıkartılırsa eserdeki tüm bütünlük ve ahenk yok olur. Miti çözümlerken de miti oluşturan mitbirimlerin arasındaki benzerlik ve karşıtlıklar aynı bütünlük içinde kendi aralarında karşılaştırılıp incelenmelidir. Yatay dizilim olayların sırasını ifade ederken, dikey dizilim benzerlik ilişkisi barındıran olayların bir arada gösterilmesine olanak tanır (Lévi-Strauss, 2012: 305-306).

"Mitler, edebi eserlerde yazarın dili etkin biçimde kullanmasıyla farklı özellik ve görünüşler kazanabilir. Çünkü edebi metinler dille üretilir ve dilin işlenmesi sürecinde farklı aşamalardan geçmek durumunda kalır" (İşler, 2015: 187). Edebi eserlerde yeniden ele alınan mitlerin kazandığı bu farklı özellikler ve görünüşler Brunel (1988), Albouy (1998), Durand (1983) gibi bazı kuramcılara göre mitleri zenginleştirip onların daha tanınır ve anlaşılır olmasına olanak tanırken Lévi-Strauss'a göre edebiyat miti bozar. Edebiyat mite değil, mit edebiyata dönüşür ve bu dönüşme sırasında mit gizemini kaybeder. Bu çalışmada Lévi-Strauss'un yapısalci mit çözümleme kuramı kapsamında Oedipus mitini Sophokles'in *Kral Oedipus* tragedyasıyla karşılaştırarak edebiyatın miti bozup bozmadığı incelenecektir.

Oedipus Mitinin Çözümlemesi

Oedipus mitinin Lévi-Strauss (2012: 308) tarafından yapılan numaralandırılma işlemi aşağıdaki gibidir:

I. Cadmos, Zeus tarafından kaçırılan kız kardeşi Europa'yla evlenmek ister.

- II. Cadmos ejderhayı öldürür.
- III. Spartoiler birbirini öldürür.
- IV. Oedipus, babası Laios'u öldürür.
- V. Oedipus Sfenksi öldürür.
- VI. Oedipus, annesi Jocasta'yla evlenir.
- VII. Eteocles, kardeşi Polyneikes'i öldürür.
- VIII. Antigone, yasağı çiğneyerek kardeşi Polyneikes'i gömer.
- IX. Labdacos (Laios'un babası) = "topal"
- X. Laios (Oedipus'un babası)- = "aksak"
- XI. Oedipus = "ayağı şişkin"

Lévi-Strauss mitteki bazı adların anlamlarına da değinmiştir. Lévi-Strauss yaban mitosları üzerine yaptığı çalışmalarda mitlerde ekseriyetle fiziksel zorluk ya da eksiği olan karakterlerin aslında maneviyatlarının çok üstün olduğunu, bir başka deyişle bu kişilerin mitlerde hep mühim roller üstlendiklerini söyler (Lévi-Strauss, 1983: 53). Bu yüzden son üç maddede kullanılan adların anlamları da numaralandırma işlemine alınmıştır.

Aşağıdaki tabloda Oedipus miti mitbirimlerine ayrıldıktan sonra yatay ve dikey olarak benzerlik ve karşıtlık ilişkisi içinde olaylar paketiyle verilmiştir:

Tablo 1: Oedipus Mitosunun Tablodaki Dizilişi (Lévi-Strauss, 2012: 308)

Cadmos, Zeus tarafından kaçırılan kız kardeşi Europa'yla evlenmek ister.		Cadmos, Ejderhayı öldürür.	
	Spartoiler birbirini öldürür.		Labdacos (Laios'un babası) = "topal" (?)
	Oedipus, babası Laios'u öldürür.		Laios (Oedipus'un babası)= "aksak" (?)
Oedipus, annesi Jocasta'yla evlenir.		Oedipus, Sfenksi öldürür.	Oedipus = "ayağı şişkin" (?)
	Eteocles, kardeşi Polyneikes'i öldürür.		
Antigone, yasağı çiğneyerek kardeşi Polyneikes'i gömer.			

Yukarıda miti oluşturan mitbirimler Lévi-Strauss'un kuramına göre dizildiğinde dört benzerlik sütunu elde edilir. Sütunlar yukarıdan aşağıya incelendiğinde hikâyedeki yerleri farklı olsa da aşağıdaki benzerlikleri gösterir:

Birinci sütunun ortak özelliği akrabalık ilişkilerinin ön plana çıkmasıdır. Cadmos'un, kız kardeşi Europa'yla evlenmek üzere onu bulmak için aramaya çıkması, Oedipus'un annesi ile evlenmesi ve Antigone'un yasak olmasına rağmen erkek kardeşine cenaze töreni düzenleyip onu gömmesi akrabalık ilişkilerini vurgulamaktadır. Lévi-Strauss bu sütun içerisinde bulunan ilişkileri toplumsal kuralları aşan *çok abartılı akrabalık ilişkileri* olarak tanımlamıştır (Lévi-Strauss, 2012: 309).

İkinci sütunda dikkat çeken özellik ise ilkinin aksine akrabalık ilişkilerinin hiçe sayılmasıdır. Bu sütunda ejderhanın dişlerinin toprağa gömülmesiyle ortaya çıkan Spartoilerin birbirlerini, Oedipus'un babasını ve Eteocles'inse erkek kardeşini öldürdüğü görülmektedir. İlk sütunda abartılan akrabalık ilişkileri bu sütunda akrabaların birbirlerini öldürmesiyle yerle bir olur. İlk iki sütun birbirlerine zıt bir ilişki içerisindedir. Lévi-Strauss bu sütunun ortak özelliğinin *az abartılı akrabalık ilişkileri* olduğunu söyler (Lévi-Strauss, 2012: 309).

Üçüncü sütun ise insanın topraktan gelme yani otoktonluğuyla ilgilidir. Mite göre ejderha topraktan türeyen bir canlıdır. Doğayla iç içe, onunla bütünleşik ve onun dilini anlayan insanı temsil eder. Cadmos'un onu öldürmesi insanın topraktan geldiğini reddetmektir. Yine aynı sütunda görülen Sfenks'in ölümü benzer şekilde yorumlanır. "Hiç kuşkusuz arkaik efsanelerde Sfenksler bizzat topraktan doğmaktadır" (Delcourt, 1944: 108). Bu sütunda insanlar, Cadmos ve Oedipus, her iki yarattığı yenmektedir. Bu sütunun ortak özelliği insanın topraktan geldiğinin yadsınması, insanın bu inancı alt etme çabasıdır (Lévi-Strauss, 2012: 310).

Dördüncü sütundaki isimlerin anlamlarına bakıldığında aralarında bir benzerlik ilişkisi olduğu göze çarpmaktadır. Üçüncü sütunda görülen, insanın topraktan gelmesine karşı çıkan vurgunun tersine bu sütunda kullanılan tüm isimlerin anlam olarak yürüme güçlüğüne ve hareket kabiliyetinin kısıtlanmasına işaret ettiğini görüyoruz: Laios'un babası Labdacos = Topal, Oedipus'un babası Laios = aksak, Oedipus = ayağı şişkin (şiş ayak) anlamına gelmektedir. Bütün mitoloji çalışmalarında yürüme güçlüğü toprak kökenliliğe, otoktonluğa vurgu yapar. O hâlde dördüncü sütunun anlamı insanın topraktan geldiği olgusunun sürmesidir (Parladir, 2002: 95). Üçüncü ve dördüncü sütun bir zıtlık ilişkisi içindedir.

Lévi-Strauss'a göre sütunların tamamı ve aralarındaki ilişki incelendiğinde Oedipus mitinin anlamının insanın topraktan mı yoksa iki insanın birleşmesinden mi meydana geldiği sorusu karşısında doğan çelişkinin alt edilmeye çalışılmasıdır (Lévi-Strauss, 2012: 310).

Sophokles'in Kral Oedipus Tragedyasının İncelenmesi

Lévi-Strauss'un mit çözümleme anlayışına göre olabilecek en kısa cümlelerle özetlenen *Kral Oedipus* tragedyasının çözümlemesi aşağıdaki gibidir:

I. Oedipus'un Kreon'a Laios'un katilinin kim olduğunu öğrenmek amacıyla kâhin Teiresias'ı Thebai'ye getirmesini söylemesi,

II. Kâhin Teiresias'ın Oedipus'a Laios'un katilinin kendisi olduğunu söylemesi üzerine Oedipus'un ona hakaret etmesi,

III. Kör kâhin Teiresias'ın Oedipus'a o katilin kendisi olduğunu söylemesi üzerine çok kızan Oedipus'un onun körlüğüyle alay etmesi,

IV. Teiresias'ı getirdiği için Kreon'u kendisine ihanetle suçlayan Oedipus'un onu kovması,

V. Oedipus'un İokaste'ye Laios'un tam olarak ne zaman ve nerede öldürüldüğünü ve nasıl görüldüğünü sorması,

VI. Oedipus'un İokaste'ye evlatlık olduğundan şüphelenip tanrılara tapınağa gittiğini ve kâhin Phoibos'un ona babasını öldürüp annesiyle evleneceğini söylediğini anlatması,

VIII. Phoibos'un ona babasını öldürüp annesiyle evleneceğini söylemesi üzerine bu gerçek karşısında dehşete kapılan Oedipus'un İokaste'ye bu sinirle dönüş yolunda bir 3 yol ağzında kavgaya tutuşup karşıdan gelen arabadakileri öldürdüğünü anlatması,

IX. Öldürüldüğü sırada Laios'un yanında olan adamlardan birinin kaçabildiğini öğrenen Oedipus'un onun gerçeği ortaya çıkarması için bulunup getirilmesini istemesi,

X. Gelen habercinin Oedipus'a onun Polybos'un kanından olmadığını, bebekken onu bir çobanın ağaca asılı hâlde bulup kendisine verdiğini söylemesi üzerine Oedipus'un gerçeği öğrenmek için o köle çobanı bulmak istemesi,

XI. Laios'un kölesi olan çobanın gerçeği söylemesi üzerine sinirlenen Oedipus'un onunla tartışması,

XII. Oedipus'un artık gözlerinin felaketleri görmemesi için İokaste'nin elbisesinden çıkardığı altın bir iğne ile gözlerini kör etmesi.

Tablo 2: Kral Oedipus Tragedyasının Tablodaki Dizilişi

I. SÜTUN	II. SÜTUN	III. SÜTUN
Oedipus Kreon'a Laios'un katilinin kim olduğunu öğrenmek amacıyla kâhin Teiresias'ı Thebai'ye getirmesini söylemesi	Kâhin Teiresias Oedipus'a Laios'un katilinin kendisi olduğunu söylemesi üzerine Oedipus'un ona hakaret etmesi	Kör kâhin Teiresias Oedipus'a o katilin kendisi olduğunu söylemesi üzerine çok kızan Oedipus'un onun körlüğüyle alay etmesi
Oedipus İokaste'ye Laios'un tam olarak ne zaman ve nerede öldürüldüğünü ve nasıl görüldüğünü sorması	Teiresias'ı getirdiği için Kreon'u kendisine ihanetle suçlayan Oedipus'un onu kovması	
Oedipus İokaste'ye evlatlık olduğundan şüphelenip tanrılara tapınağa gittiğini ve kâhin Phoibos'un ona babasını öldürüp annesiyle evleneceğini söylediğini anlatması		

<p>Öldürüldüğü sırada Laios'un yanında olan adamlardan birinin kaçabildiğini öğrenen Oedipus'un onun gerçeği ortaya çıkarması için bulunup getirilmesini istemesi</p> <p>Gelen habercinin Oedipus'a onun Polybos'un kanından olmadığını, bebekken onu bir çobanın ağaca asılı hâlde bulup kendisine verdiğini söylemesi üzerine gerçeği öğrenmek için o köle çobanı bulmak istemesi</p>	<p>Phoibos'un ona babasını öldürüp annesiyle evleneceğini söylemesi üzerine bu gerçek karşısında dehşete kapılan Oedipus bu sinirle dönüş yolunda bir 3 yol ağzında kavgaya tutuşup karşıdan gelen arabadakileri öldürdüğünü anlatması</p> <p>Laios'un kölesi olan çobanın gerçeği söylemesi üzerine sinirlenen Oedipus'un onunla tartışması</p>	<p>Oedipus'un artık gözlerinin felaketleri görmemesi için İokaste'nin elbisesinden çıkardığı altın bir iğne ile gözlerini kör etmesi</p>
---	--	--

I. sütunun ortak özelliği Oedipus'un gerçeği bilmek istemesi ve bunun için elinden gelen her şeyi yapmasıdır. Önce Laios'un katilinin kim olduğunu öğrenmek için kâhin Teiresias'ı getirir. İokaste'ye Laios hakkında sorular sorar. Yine evlatlık olduğundan şüphelenip gerçeği öğrenmek için tanrılara gitmesi ya da onu bebekken terkedildiği dağda bulan çobanı getirtmesi onun gerçeği öğrenmek için gösterdiği çabaların göstergesidir. Bu kendini gerçekleştirmek, tanıma ve kendini bulma yolculuğudur. Kendiyle yüzleşmek ister.

II. sütunda Oedipus'un gerçeği bir türlü kabullenmek istememesi dikkat çekmektedir. Bir önceki sütunda gerçeği öğrenmek için her yolu denemesine rağmen bu sütunda öğrendiği gerçekleri reddettiği görülmektedir. Ona katilin kendisi olduğunu söyleyen kâhin Teiresias ile tartışması ve ona hakaretler etmesi, sonra bundan Kreon'u sorumlu tutup onu ihanetle suçlayarak kovması, yine kâhin Phoibos'un ona babasını öldürüp annesiyle evleneceğini söylemesi üzerine öfkelenip dönüş yolunda rastladığı Laios'u öldürmesi, kendisine gerçeği anlatan çobanla tartışması gerçekleri kabul etmek istemediğinin göstergeleridir. I ve II numaralı sütunlar arasında bir çelişki mevcuttur ki bu da mitin anlamının ortaya çıkması için gereklidir.

III. sütunda körlük temasının öne çıktığı görülmektedir. Oedipus kâhinin körlüğüyle alay eder; bu aslında trajik bir ironiyle kendi körlüğüdür. Kör kâhin Teiresias'ın söylediği gerçeklere inanmak istemeyen Oedipus onu gerçekleri görememekle suçlayarak hakaret eder. Hâlbuki gözleri açık olduğu hâlde gerçeklerden habersiz olan kendisidir. Dahası oyunun sonunda Oedipus'un kendi gözlerini İokaste'nin altın iğnesiyle oyması ve kendini kör etmesi

bu ironinin bir devamı niteliğindedir. Farkındalığın ortaya çıkmasını sağlayan bir simya elementi olan altın, dış göz kapanırken iç göz ya da üçüncü göz denilen farkındalık gözünün açılmasını temsil eder. Dahası bu durum fiziksel olarak eksik olan insanların manevi olarak güçlü olmasına bir örnektir. Lévi-Strauss bedensel eksiklikleri bulunan kahramanların mitoslarda hep önemli işlevler ve roller aldıklarını söyler (Lévi-Strauss, 1983: 53).

Mitin ve Tragedyanın Karşılaştırması

Oedipus miti babasını öldüren bir oğulun hikâyesi olarak ün kazanmış olsa da ilk olarak babası onu ölüme terk etmiştir. Oedipus babası tarafından vahşi hayvanlarca katledilmesi için ayağından ağaca astırılarak ölüme terk edilir. Tıpkı Uranos'un oğlu Kronos tarafından tahttan indirilmesi ve sonunda kendisinin de babasıyla aynı akıbeti paylaşarak oğlu Zeus tarafından tahtından edilmesi örneklerinde olduğu gibi babanın oğlu, oğulun babayı alt etme çabası diğer dünya mitlerinde farklı isimlerle işlenmiştir. Baba, yasadır, otoritedir, devlettir. İnsanın kendini gerçekleştirebilmesi için babaya, erile, otoriteye, devlete karşı çıkıp birtakım deneyimleri yaşaması gerekir. Onu yetiştiren üvey annesi öz babasının onu ölüme terk etmiş olduğu gerçeğini Oedipus'tan saklamıştır. Oedipus'un kendisini yiyip bitiren şüpheye yenik düşüp gerçeği öğrenmek için Kâhin-tanrı Apollon'a gitmesi her şeyi alt üst eden bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuşkusuz olayların böyle seyretmesi tesadüf değildir zira estetik, biçimsel mükemmellik temsili olan Apollon'a gitmesinin ardından özüne dönmesi, gerçeğe ulaşması ve bunun ardından kendi gözlerini oyarak kör olup çirkin bir doğaya ama gerçek öze kavuşması mitin anlamını oluşturan zıtlıklardan biridir. Bu durum her iki versiyonda aynıdır.

Oedipus kâhin-tanrı Apollon'un tapınağından dönerken üç yol ağzında tutuştuğu yol kavgasında bilmeden babasını öldürür fakat bunu bilmeyerek yaptığı için kısmen masum ya da kaderinin kurbanı sayılmaktadır. Üç yol ağzı, üç boyut ve insandaki üç evreye tekabül etmektedir; yeraltı-yeryüzü-gökyüzü, çocukluk-erginlik-yaşlılık. Bu onun kendini bilme mücadelesinin başladığını gösteren temsili bir kavga. Oedipus'un o kavgada, babası olduğu gerçeğini bilmeden de olsa, kendisinden yaşça büyük olan bir insana el kaldırması kendi iradesiyle gerçekleştirdiği bir eylemdir. Dolayısıyla Oedipus'un kaderin elinde oyuncak olduğu fikri bu noktada bir nebze kırılmaktadır. Bu da her iki türde işlenen ortak noktalardan biridir.

Nesilleri devam ettirmek, sosyal düzenin ve kültürün devamını sağlamak önemli bir sorundur. Bu yüzden Oedipus miti bir kraliyet soyunda cereyan eder. Oedipus öz annesinden çocuklar dünyaya getirerek tüm soyunu altüst eder. Zira oğulları aynı zamanda erkek kardeşleri kızları ise aynı zamanda kız kardeşleridir. Bu da her iki versiyonda değişmeyen noktalardan biridir.

Her iki öyküde de Oedipus gerçeği öğrenebilmek için her yola başvurur. İnsan merak ve bilmek isteğiyle dolu bir varlıktır. "Ben kimim?", "Nereden geldim?", "Nereye gidiyorum?" gibi sorular insanoglunun yaratılışından itibaren sorduğu ve cevap bulmaya çalıştığı sorulardır. Yüzyıllar önce Aristoteles'in (1996: 41) "İnsan doğal olarak bilmek ister çünkü bilme arzusu doğuştandır." demesi bu merakı ve bilme isteğini vurgulamıştır. Bu açıdan baktığımızda Oedipus'un hayatı pahasına bilmek istemesi insanın varlığından itibaren süregelen bilme isteğine yapılan bir vurgudur. Her ne kadar Oedipus'un gerçeğin peşinden koşması her iki versiyonda da ortak olsa da tragedyada gözlemlenen Oedipus'un gerçekleri bir türlü kabullenmek istememesi mitin kendisinde göze çarpmaz. Tragedyada Oedipus oyunun daha ilk çeyreğinde gerçeği fark edebilir, katilin kendisi olduğunu anlayabilir; ancak onun gerçeği kabullenmesinin bu kadar zor olması aniden tüm çıplaklığıyla ortaya çıkan sert gerçekler karşısında psikolojik olarak direndiğini göstermektedir. Son bir umutla hep bir sonraki adımda masumiyetinin ortaya çıkması ihtimalinin peşinden giden Oedipus kaderinden kaçmaya çalışır fakat bunu başaramayacaktır. Onun kaderin elinde oyuncak olması her iki versiyonda da işlenen

ortak bir motiftir. Yalnızca kader vurgusunun tragedyada çok daha ön planda olduğu gözlemlenmiştir.

Lévi-Strauss (2012) mit incelemesinde bu mitosun amacının insanın topraktan ile çiftten doğması arasındaki çelişkiyi yok etmek, bu paradoksu çözmek olduğunu savunmuştur. Edebi versiyona bakıldığında böyle bir vurgunun var olmadığı görülür. *Kral Oedipus* tragedyasında daha çok Oedipus'un kaderin elinde oyuncak olmasına ve kötü talihine vurgu yapılmaktadır. Oyunun sonunda okur/seyircide Oedipus'un mağdur ve de masum olduğu hissi uyandırılmak istenir. Nihayet manevi olarak kirlenmiş bir insan olduğunu fark eden Oedipus, bunu anlamasıyla beraber temizlenir. Oedipus'la beraber seyircinin içi de temizlenir ve bir katharsis bir başka deyişle arınma yaşanır. Aristoteles (1987: 22), *Poetika*'sında "Tragedyanın ödevi, uyandırdığı acıma ve korku duygularıyla ruhu tutkularından temizlemektir (katharsis)." der. Tragedyanın seyircisinde duygulanma ve endişe yaşattıktan sonra onu rahatlatarak huzur dolu bir duyguya salıvermesi gerektiğini belirtir. Oedipus miti edebi versiyonunda tragedyanın bu gereğini yerine getirme kaygısıyla mitte var olmayan bir amaca hizmet etmektedir.

Tragedyada Sfenks, onun sorusu ve Oedipus'un onu alt etmesi üzerinde hiç durulmamış otoktonluğa vurgu yapan tüm detaylar görmezden gelinmiştir. Şüphesiz Sfenksin sorduğu bilmece ile Oedipus'un trajik kaderi arasında da bir ilgi vardır. Zira Sfenksin sorduğu soruyu bilmesi onu annesiyle evlenmeye götürecektir. Sorduğu soru "Kimi zaman iki, kimi zaman üç, kimi zaman dört ayaküstünde yürüyen ve doğal yasalara karşıt olarak en çok ayağı olduğu zaman en güçsüz olan yaratık hangisidir?" aslında "İnsan nedir?" sorusudur. İnsanı ayırt eden, onun farkını ortaya koyan, diğer canlılar arasındaki yerini belirleyen sorudur. Bütün hayvanlar ya iki ya dört ayaklıdır. Her türün kendine ait bir doğası vardır ve doğumdan ölüme kadar bu aynı kalır. İnsan aksine her biri farklı bir doğaya sahip olan üç aşamadan geçer; bebeklik, yetişkinlik ve yaşlılık. Bebek iken emekleyerek yürüdüğü için dört ayaklı, büyüdüğünde iki ayaklı ve yaşlandığında bir baston yardımıyla yürüyeceği için kısmen üç ayaklıdır. En çok ayağı olduğunda en güçsüz olan bir başka deyişle yaşlanıp yürüyemez hâle gelip baston kullandığında en savunmasız hâle gelen insanı betimler. Bu, insanın topraktan geldiğine gönderme yapan bir sorudur. Çünkü mitolojide yürüme zorluğu insanın otoktonluğuna işaretler. Bu detay tragedyada görmezden gelinmiştir.

Biçimsel olarak dikkat çeken bir farklılık ise *Kral Oedipus* tragedyasında yazıldığı dönemin gereği olarak üç birlik kuralının uygulanmasıdır. Oyunda olay, yer ve zaman birliği sağlanmıştır. Olay Thebai'de Oedipus'un sarayının önünde cereyan eder. Oyun boyunca mekân değişikliği olmaz. Olay tragedya boyunca Oedipus etrafında geçer ve tragedyanın süresi içinde tamamlanır. Bu oyunun gerçekçilik kaygısı taşıdığı anlamına gelmektedir ki mitik öyküde böyle bir kaygı bulunmamaktadır. Mitosta Oedipus'un böylesine kötü bir kadere çarptırılmasının sebepleri belirtilir. Oedipus'un ataları tanrıları kızdıracak şeyler yaparlar ve lanete uğrarlar. Bunun sonucu olarak Oedipus daha doğmadan önce lanetlenmiştir. Ancak tragedyada bunların üzerinde durulmaz; Oedipus'un neden böyle bir lanete uğradığının, tanrılar tarafından neden böyle bir kadere çarptırıldığının sebeplerine değinilmez. Zira üç birlik kuralında esas olan olay birliği kuralı buna izin vermez. Oyun tek bir olay üzerine kurulmalıdır o da Oedipus'un kötü kaderinden başkası değildir. Üç birlik kuralı mitin edebi esere dönüşümü sırasında birtakım değişimler geçirmesine neden olmaktadır.

Tragedyada olayların yalnızca Oedipus'un gerçeği öğrenip gözlerini kör etmesine kadar olan kısmı görülmektedir. Oysa mitosta Oedipus'un ölümüne kadar gerçekleşen olaylar işlenmiştir. Dahası tragedyada Oedipus'un çocukları tamamen pasif konumdadır. Onlar hakkında hiçbir bilgiye rastlanmaz. Olay sadece Oedipus etrafında dönmektedir. Oysa mitte birçok kahraman bulunur ve olaylar çok yönlü işlenir.

Mitler ahlaksal ya da toplumsal ders verme kaygısı taşımaz. Oysa edebiyat, özellikle de tragedyalar topluma, insana ders vermeyi, iyinin, doğrunun, güzelin ne olduğunu anlatmayı amaçlarlar. Bunda kuşkusuz Aristoteles'in sanat anlayışının etkisi büyüktür. “*Sanat ideal olanı yansıtır.*” fikrinden yola çıkarak sanatın olanı değil olması gerekeni yansıtmayı gerektirdiği düşüncesi pek çok edebiyat eserinde hâkimdir. *Kral Oedipus*'ta da bu kaygılar söz konusudur. Oedipus babasını öldürüp annesiyle evlenmekle yanlış yapmıştır ve tragedyada bunun cezasını çeker. Oysa mitler bir ders verme aracı olmaktan çok insanın kendisini ve dünyayı anlama ve varoluşsal çelişkilerini yenme çabasıdır.

Sonuç

Mit ve edebiyat birlikteliği büyük önem taşımaktadır. Mitler edebiyatta hayat bularak nesilden nesile aktarılma imkânı bulurlar. Edebiyat mitlerin daha geniş kitlelere ulaşmasına ve daha tanınır hâle gelmesine büyük katkı sağlar (Brunel, 1988: 11). Mitlerin varlığını sürdürebilmesi edebiyat aracılığıyla gerçekleşir. Edebiyat mitleri herkesin anlayabileceği bir düzeye çekmektedir. “Mitler, edebiyat aracılığıyla, kendilerine özgü kapalı anlamlarından ve kutsallık işlevlerinden uzaklaşarak, daha anlaşılır hâle gelirler” (De Rougemont, 1939: 203). Öte yandan, çalışmanın başında sorulan “Edebiyat miti bozar mı?” sorusunun cevabı olarak Lévi-Strauss'un mitlerin insanın varoluşsal paradokslara çözüm getirmek istemesi sonucu ortaya çıktığını savunduğu temel alındığında Oedipus mitinin edebiyat uyarlaması olan *Kral Oedipus* tragedyasının bu miti kısmen bozduğu söylenebilir. Bozmak derken kastedilen şudur; Lévi-Strauss'un penceresinden baktığımızda mittin edebiyat eserine dönüştürülen *Kral Oedipus* tragedyasının Oedipus mitini farklı bir açıdan ele alarak yeniden yorumladığı, bunu yaparken de bazı mitik unsurları yok saydığı gözlemlenmiştir. Oyunda, ejderha, Spartoiler, Sfenks gibi mitik öğeler üzerinde durulmamış, mitos farklı bir amaç taşıyan bir edebiyat metni hâline dönüştürülmüştür. Bu durum, Lévi-Strauss'un mit edebiyata dönüşürken gizemini kaybeder düşüncesini destekler niteliktedir. Yazar edebi versiyonda edebiyatın biçem ve geleneklerini kullanarak vermek istediği mesajı, oyunun merkezine aldığı bir kahraman aracılığıyla okur/seyirciye ulaştırmıştır. Bu, Lévi-Strauss'a göre (2012) mitik öyküdeki genel örüntüyü koruyarak miti kendi gereksinimlerine göre edebiyata uyarlayıp yeniden yazmak demektir. Bu durumda, insanoğlunun varoluştan itibaren süregelen ortak sorunlarını, çelişkilerini ve bunları çözmek için aradığı çıkış yollarını işleyen mitler edebiyat ile kendine özgü bir yazınsal sürece girerek farklı bir amaca hizmet eder. Bununla birlikte Albouy (1998), Brunel (1988), Durand (1983) gibi kuramcılara göre ise edebiyat mitlerin özgün yapısını bozmadığı çünkü mitler zaten edebiyatın bir katmanıdır. Mitlerin bu şekilde sahneye konmasının mitleri zenginleştirdiğini ve mitlerin tanınırlığını arttırdığını savunurlar. Bu çalışmada yapılan inceleme sonrasında Lévi-Strauss ve diğer kuramcılarının düşüncelerini birleştirdiğimizde edebiyatın miti bozmakla beraber onu yeniden yorumlayarak zenginleştirdiği ve ölümsüzleştirdiği sonucuna varılmaktadır.

Bilgi Notu

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Kaynakça

- Albouy, P. (1998). *Mythes et mythologies dans la littérature Française*. Armand Colin.
- Aristoteles (1987). *Poetika*. (Çev: İ. Tunalı), Remzi Kitabevi.
- Aristoteles (1996). *Metafizik*. (Çev: A. Arslan), Sosyal Yayınlar.
- Astier, C. (1974). *Le Mythe d'Oedipe*. Armand Colin.

- Brunel, P. (Ed.) (1988). *Dictionnaire des mythes littéraires, nouvelle édition augmentée*. Edition du Rocher.
- Can, Ş. (2021). *Klâsik Yunan mitolojisi*. Ötüken Neşriyat.
- De Rougemont, D. (1939). *L'amour et l'Occident*. Plon.
- Delcourt, M. (1944). *Ædipe ou la Légende du Conquérant*. Liège.
- Dumézil, G. (1970). *Du mythe au roman*. PUF.
- Durand, G. (1931). *Oedipe*. Gallimard.
- Durand, G. (1983). *Le Décor mythique de la Chartreuse de Parme*. José Corti.
- Erhat, A. (1993). *Mitoloji sözlüğü*. Remzi Kitabevi.
- Freud, S. (1953). Three essays on the theory of sexuality. J. Strachey (Ed.), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud (7)* içinde (130-243. ss.).
- Homeros (2019). *Odysseia*. (Çev: A. Erhat, A. Kadir), İş Bankası Kültür Yayınları.
- İşler, E. (2015). Edebi mitler üzerine - I. *Humanitas*, (6), 185-198.
- Leach, E. (1989). *Claude Lévi-Strauss*. University of Chicago Press.
- Lévi-Strauss, C. (2013). *Mit ve anlam*. (Çev: G. Y. Demir), İmge.
- Lévi-Strauss, C. (1983). *The raw and the cooked*. (Çev: John-Doreen Weightman), The University of Chicago Press.
- Lévi-Strauss, C. (2000). *Hüzünlü dönenceler*. (Çev: Ö. Bozkurt), Yapı Kredi Yayınları.
- Lévi-Strauss, C. (2000). *Yaban düşünce*. (Çev: T. Yücel), Yapı Kredi Yayınları.
- Lévi-Strauss, C. (2012). *Yapısal antropoloji*. (Çev: A. Kahiloğulları), İmge Kitapevi Yayınları.
- Parladır, H. S. (2002). *Eski Ahit'teki mitolojik öğelerin yapısal çözümlemesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sophokles (1992). *Kral Oedipus*. (Çev: B. Tuncel), MEB Yayınları.
- Şenel, N. (2022). Psychoanalyzing Sylvia Plath's "Little Fugue": The suffocating gyre of a mourning daughter trapped within her Electra complex and melancholia. *Journal of Modernism and Postmodernism Studies*, (3), 248-262.

EXTENDED ABSTRACT

According to Lévi-Strauss, myth is one of the ways of solving the problems that human beings cannot overcome and find answers to, especially existential paradoxes. The aim of this study is to observe the changes in myth by comparing the Oedipus myth with Sophocles's "Oedipus the King" tragedy within the scope of Claude Lévi-Strauss's structuralist myth analysis theory and to test the theory put forward by Lévi-Strauss that literature distorts myth in the context of literature-myth relationship.

In the context of the relationship between literature and myth, according to Lévi-Strauss, literature distorts myth. Literature does not become myth, myth becomes literature, and during this transformation, myth loses its mystery. In this study, the following questions will be answered: What kind of changes does a myth go through when it turns into a literary work? Does literature distort myth?

According to Lévi-Strauss, there are some elements that make up meaning in myths. The relationship between these elements determines the meaning of the myth. Lévi-Strauss takes a structuralist approach when analysing myths. This approach aims to examine the parts and relationships of myth units and then to understand them in a larger structure. In this study, myth and tragedy will be summarized with the shortest possible sentences according to the structuralist myth analysis method of Lévi-Strauss, and then these sentences will be numbered according to the order of events in the text. The numbered sentences will be placed in the columns in the table created according to the similarity or contrast relations established between them. While doing this, it is essential to create a table that can be read horizontally from left to right and vertically from top to bottom. He believes that a myth can be analysed by comparing and examining the similarities and contrasts between the myth units that make up the myth. While the horizontal sequence expresses the order of the events, the vertical sequence allows the events with similarity relationship to be shown together. In this study, Oedipus myth and Sophocles's "Oedipus the King" tragedy will be divided into myth units and analysed comparatively by using the myth analysis method of Lévi-Strauss.

According to the fundamental findings obtained within the scope of the question of what kind of changes the myth shows while transforming into a literary text, mythological elements such as dragon, spartoi and sphinx were not emphasized in tragedy and the myth turned into a literary text with a different purpose. The purpose of the Oedipus myth is to eliminate the contradiction between man's coming from the soil and his being born from the couple and to resolve this paradox. The main theme in the tragedy is the struggle of man with his own destiny, the inevitability of destiny and the limits of human will. Tragedy highlights the conflict between man's destiny and will. Myth and tragedy versions have different purposes. Myths are not concerned with moral or social instruction. They tell the storyline as prose. However, literature, especially tragedies, aim to teach people and society what is good and true. These concerns are also in question in "Oedipus the King". Oedipus made a mistake by killing his father and marrying his mother, and in tragedy he is punished for this. However, there is no such purpose and emphasis in myth.

Does literature distort myth? If we take as an answer to the question Lévi-Strauss's assertion that myths emerged because of people's desire to find solutions to existential paradoxes, we can say that the "Oedipus the King" tragedy, which is a literary adaptation of the Oedipus myth, partially distorts this myth. What is meant by distorting is: When we look from the perspective of Lévi-Strauss, the tragedy of "Oedipus the King", which was transformed from myth to tragedy ignored some mythological features and elements of the myth. The tragedy reinterpreted the myth and handled it from a different angle. However, it is an undeniable fact that myths have been carried to wider masses thanks to literature and have become understandable and recognizable by people. In the context of myth-literature relationship, it is concluded that literature feeds on myths, but myths find the opportunity to be passed down from generation to generation by finding life in literature. Literature has brought myths to a level that everyone can understand and made them permanent. In this respect, literature is the living space of myths. While literature distorts the myth, it enriches and immortalizes it by reinterpreting it.